

MAŽŲ ŪKIŲ PAVELDĖJIMO EKONOMINIAI IR SOCIALINIAI VEIKSNIAI

Milena CARIOVA, Vytauto Didžiojo universitetas, Žemės ūkio akademija, Bioekonomikos plėtros fakultetas, el. paštas:
milena.cariova@stud.vdu.lt

Santrauka

Ūkių paveldėjimas yra sudėtingas procesas, kurį lemia daugybė ekonominių, socialinių ir demografinių veiksnių. Nuo senų laikų žemės ūkis buvo perduodamas iš kartos į kartą, tačiau pastarąjį dešimtmetį tendencija rodo mažėjantį jaunų žmonių susidomėjimą ūkininkavimu. Šio tyrimo tikslas – nustatyti mažų ūkių paveldėjimo ekonominius bei socialinius veiksnius. Šis tyrimas parengtas remiantis mokslinės literatūros šaltinių sisteminė analize. Panaudoti 52 šaltiniai, kurie nagrinėja ūkio paveldėjimo sampratą bei procesus, ekonominius ir socialinius veiksnius, kurie skatina arba stabdo ūkio paveldėjimą. Remiantis mokslinės literatūros analize, nustatyti šie ūkio paveldėjimą stabdantys veiksniai: sudėtingos darbo sąlygos žemės ūkyje, technologinių žinių trūkumas, urbanizacija ir kt. Taip pat buvo nustatyti ūkio paveldėjimą skatinantys veiksniai, susiję su valstybės ir Europos Sąjungos parama, modernių technologijų diegimu ir kt. Šio tyrimo rezultatai leidžia aiškiau suprasti mažų ūkių paveldėjimo iššūkius ir tinkamus sprendimus, kurie galėtų prisidėti prie žemės ūkio sektoriaus plėtros.

Reikšminiai žodžiai: ūkių paveldėjimas, mažas ūkis, ūkių paveldėjimo ekonominiai veiksniai, ūkių paveldėjimo socialiniai veiksniai.

Išvadas

Senstanti ūkininkų visuomenė ir jaunų ūkininkų motyvacijos trūkumas siekti ūkininkavimo karjeros gali sukelti krizę žemės ūkio srityje (Lursinsap et al., 2023). Ūkininkavimas yra laikomas vienu iš pagrindinių maisto aprūpinimo šaltinių. Dažniausiai šia veikla užsiima kaimo vietovėse gyvenantys žmonės, kur net 80 proc. vyrauja skurdas (The World Bank Group, 2022). Stichinės nelaimės, klimato kaita, netinkamas cheminių medžiagų naudojimas ir ekonominis nepastovumas kelia iššūkių ūkininkams (Van der Ploeg, 2020). Senstant prastėja sveikata, mažėja darbo našumas, ūkininkai yra mažiau pajėgūs dirbti, todėl mažėja produktyvumas ir kokybė (Plana-Farran, Gallizo, 2021). Taip pat žemės ūkis yra nepatrauklus jaunajai kartai, kuri norėtų paveldėti ūkį, o tai gali paveikti žemės ūkio sektorių kaip pasaulinį maisto gamybos šaltinį (Rigg et al., 2020).

Pasak B. Leonard ir kt. (2017), ūkių paveldėjimas yra sudėtingas procesas, kurį lemia daugybė ekonominių ir socialinių veiksnių. Mokslinėje literatūroje pastebima, kad jaunieji ūkių paveldėtojai dažnai nėra linkę perimti šeimos ūkių dėl įvairių priežasčių, tokių kaip žemas ūkininkavimo pelningumas (Hanrahan et al., 2018), sunkios darbo sąlygos, technologinių žinių trūkumas (Yigezu et al., 2018), emigracija (Conway et al., 2021) ir kt. Dėl šių priežasčių mažų ūkių paveldėjimas tampa vis didesniu iššūkiu, keliančiu pavojų ne tik ūkininkavimo tęstinumui, bet ir viso kaimo vietovių ekonominiam bei socialiniam stabilumui. Tyrime siekiama atskleisti socialines ir ekonomines kartų kaitos žemės ūkyje problemas.

Tyrimo tikslas – nustatyti mažų ūkių paveldėjimo ekonominius bei socialinius veiksnius.

Iškeltam tikslui pasiekti sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Išanalizuoti mažų ūkių ir ūkio paveldėjimo sampratos interpretacijas.
2. Nustatyti ekonominius ir socialinius veiksnius, kurie stabdo arba skatina ūkio paveldėjimą.

Tyrimų objektas ir metodai

Tyrimų objektas – mažų ūkių paveldėjimo ekonominiai ir socialiniai veiksniai. Tyrimui naudotas Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros šaltinių sisteminės analizės metodas. Taikant mokslinės literatūros šaltinių analizę, siekiama nustatyti mažų ūkių bei ūkių paveldėjimo sampratas. Taip pat, naudojant šį metodą, buvo išanalizuoti ekonominiai ir socialiniai veiksniai, kurie stabdo arba skatina ūkių paveldėjimą. Kaip teigia H.Snyder (2019), literatūros apžvalga yra visų tipų tyrimų pagrindas, tad taikant mokslinės literatūros šaltinių analizę bei naudojant raktinius žodžius („mažas ūkis“, „ūkio paveldėjimas“, „ūkio paveldėjimo veiksniai“ ir kt.), buvo siekiama surasti informaciją, kuria remiantis būtų galima nustatyti mažų ūkių paveldėjimo ekonominius ir socialinius aspektus. Atliekant mokslinės literatūros analizę, buvo naudojamos duomenų bazės „Google Scholar“ ir „Google“. Šis straipsnis parengtas išanalizavus 52 šaltinius.

Tyrimų rezultatai ir jų aptarimas

Mažų ūkių sampratos interpretacijos

„Mažas ūkis“ ir „ūkio paveldėjimas“ yra dvi skirtingos, tačiau glaudžiai susijusios sąvokos kalbant apie žemės ūkio sektorių. Remiantis V. Vitunskienės (2020) pateikta informacija, mažų ūkių mažėja. Nors šie ūkiai prisideda prie ekonominių, socialinių, kultūrinių ir aplinkosauginių ekonomikos ir darnaus vystymosi aspektų, tačiau jie yra nepajėgūs konkuruoti su stambiais ūkiais, todėl paveldėjimas tampa lemiamu veiksniu ūkių išlikimui ir plėtrai. Siekiant išanalizuoti mažų ūkių paveldėjimo sampratą, visų pirma svarbu išsiaiškinti, kas yra mažas ūkis.

Mažo ūkio arba smulkaus ūkininko samprata aptariama įvairių autorių darbuose, kuriuose nagrinėjami įvairūs reiškiniai, susiję su ūkio dydžiu, šeimos darbo vaidmeniu, ūkininkavimo indėliu į kaimo bendruomenės socialinę ir ekonominę raidą. Moksliniuose šaltiniuose galima aptikti skirtingų „mažo ūkio“ arba „smulkaus ūkininko“ sąvokų interpretacijų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Mažo ūkio arba smulkaus ūkininko samprata

Table 1. Concept of small farm or small farmer

Autorius <i>The author</i>	Samprata <i>Concept</i>
Devendra (1993)	Smulkus ūkininkas apibūdina kaip kaimo vietovėse gyvenančius žmones, kurie neturi pakankamai lėšų arba neturi finansinio stabilumo.
Hazell et al. (2007)	Smulkūs ūkininkai – tai asmenys, kurie kaimo vietovėse sukuria darbo vietas, prisideda prie skurdo mažinimo bei aprūpina bendruomenę užauginta produkcija.
Hubbard (2009)	Smulkus ūkininkas, tai asmuo, kuris gauna mažas pajamas iš žemės ūkio ar gyvulininkystės, dažnai turi ribotus išteklius, produkciją gamina savo reikmėms ir neturi didelio pelno.
Cousins (2010)	Smulkus ūkininkas – produkciją, kurią užaugina, dažniausiai naudoja savo reikmėms ir tik dalį jos parduoda.
Berdegue ir Fuentealba (2011)	Smulkūs ūkininkas – asmuo, kuris turi mažai žemių ir gali ūkininkauti be samdomo darbuotojo.
Pelucha et al. (2017)	Maži ūkiai yra savarankiški, kurie gamina žemės ūkio produktus.
Pinto-Correia et al. (2021)	Maži ūkiai – tai vienas pagrindinių žmonių aprūpinimo maistu šaltinių, kuris dažniausiai aprūpina kaimo vietovių gyventojus.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje pateiktus autorius

Source: compiled by the author based on the authors listed in the table

Išanalizavus skirtingų autorių apibrėžimus, galima daryti prielaidą, kad mažo ūkio arba smulkaus ūkininko sampratos yra įvairios ir gali skirtis priklausomai nuo konteksto ar geografinės vietovės. Be to, galima teigti, kad smulkūs ūkininkai yra svarbi visuomenės dalis, kuri siejama su pajamomis bei ribotomis galimybėmis. Remiantis V. Vitunskiene ir kt. (2020), keičiantis vartotojų požiūriui į sveiką gyvenseną, ekologinį maistą ir aplinką, yra skatinamas mažų ūkių išlikimas ir konkurencingumas. Šie ūkiai prisideda prie kaimo gyventojų sėslumo ir kaimo gyvybingumo gerinant vietovės ekonominę vystymąsi.

Atsižvelgiant į skirtingus autorius, analizuojančius ūkio temas, galima matyti, kad ūkio dydis gali būti klasifikuojamas įvairiai. Maži ūkiai gali būti klasifikuojami pagal ekonominį dydį (Depoa et al., 2020) ir fizinį dydį (Stępien ir Maican, 2020). Ūkio dydžio kriterijai ir ribos skirtingų autorių požiūriu pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Mažų ūkio dydžių ribos

Table 2. Small farm sizes.

Autorius <i>Author Size</i>	Nagrinėjamas dydis <i>Size under consideration</i>	Ūkio dydis <i>Farm size</i>
Hubbard (2009)	Žemės plotas hektarais	Iki 10 ha
Lowder et al. (2016)	Žemės plotas hektarais	Iki 2 ha
Strojny (2020)	Žemės plotas hektarais	Iki 5 ha
Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (2016)	Ekonominis dydis pagal bendrąjį standartinį gamybinį pelną	nuo 1 iki 3,99 EDV
Aleknavičius ir kt. (2014)	Ekonominis dydis pagal bendrąjį standartinį gamybinį pelną	Mažiau nei 2 EDV
Vitunskienė ir kt. (2020)	Ekonominis dydis pagal standartinės produkcijos vertę eurai	Labai maži ūkiai – iki 8 000 Eur SP Vidutiniškai maži ūkiai – 8 000 - < 25 000 Eur ES

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje pateiktus autorius

Source: compiled by the author based on the authors listed in the table

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad literatūroje nurodomos skirtingos mažų ūkių dydžių ribos. Vieni autoriai nagrinėja mažus ūkius pagal žemės plotą, kurių dydis yra iki 10 ha, kiti – pagal ūkio ekonominį dydį nuo 1 iki 4 bendrojo standartinio gamybinio pelno arba iki 25 000 Eur standartinės produkcijos vertės.

Ūkių paveldėjimo sampratos interpretacijos

Ūkininkui senstat, keičiasi jo ūkio gyvavimo aplinkybės, todėl atsiranda poreikis perduoti ūkį paveldėtojui. Ūkio paveldėjimo samprata aptariama įvairių autorių darbuose, kuriuose nagrinėjami teisiniai, socialiniai ir ekonominiai aspektai, susiję su ūkio arba žemės perdavimu iš kartos į kartą. Moksliniuose šaltiniuose galima aptikti įvairių ūkio paveldėjimo sąvokos interpretacijų (žr. 3 lentelę).

Remiantis skirtingų autorių nuomone, galima daryti prielaidą, kad ūkio paveldėjimas yra sudėtingas ir įvairiapusis procesas, kuris apima įvairius aspektus, susijusius su verslumu, tradicijomis bei gyventojų socializacija. Ūkio paveldėjimas tarp kartų kuria stiprų ryšį, kuris yra būtinas tiek šeimos, tiek ūkio klestėjimui. Šis reiškinys taip pat prisideda prie ekonominio stabilumo. Ūkio paveldėjimas, kai ūkis perduodamas iš kartos į kartą, yra susijęs su teisiniais, ekonominiais ir socialiniais veiksniais. Įvairių autorių požiūriai, susiję su skirtingais aspektais ūkio paveldėjimo procese, pateikiami 4 lentelėje.

3 lentelė. Ūkio paveldėjimo samprata

Table 3. The concept of farm inheritance

Autorius The author	Samprata Concept
Gasson ir Errington (1993)	Ūkio paveldėjimas – kai daugeliu atvejų ūkininkų šeima laikosi tam tikrų tradicijų ir siekia pagrindinio tikslo – perduoti verslą kitai šeimos narių kartai.
Howard et al. (1997)	Ūkio paveldėjimas yra procesas, kuriuo metu keli šeimos nariai kuria verslo planą ir jį įgyvendina. Dažnai dirba kelios kartos, kurios prisideda prie ūkio plėtros.
Corsi (2009)	Ūkio paveldėjimu laikomas reiškinys, kuomet galimi palikuonys vaikystėje yra mokami ūkio darbų. Šie asmenys yra ruošiami perimti ūkį.
Ogundiran et al. (2021)	Ūkio perdavimas arba ūkio paveldėjimas yra svarbus procesas. Dažnai šeimos ūkiai išsilaiko dėl jaunesniosios kartos ištraukimo. Kai vyresnio amžiaus ūkininkai nebegali dirbti, jų vietą užima jaunesnioji karta, kuri tęsia pradėtą veiklą.
Kagan (2024)	Ūkio paveldėjimas – procesas, kuriuo metu visas ūkininko turtas yra perduodamas kitam asmeniui po mirties arba išreiškiant jo valią būnant gyvam. Šis turtas dažniausiai yra perduodamas šeimos nariui.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje pateiktus autorius

Source: compiled by the author based on the authors listed in the table

4 lentelė. Ūkio paveldėjimo aspektai

Table 4. Aspects of farm inheritance

Autorius The author	Aspektai Aspects
Leonard et al. (2017)	Ūkio paveldėjimas virsta vis sudėtingesniu procesu, kuris daro įtaką ne tik šeimos verslui bet ir žemės ūkio sektoriui. Šis procesas yra svarbus žemės ūkio vystymuisi.
Bertoni et al. (2018)	Ūkio paveldėjimas yra opi problema, susijusi su žemės ūkio sektoriaus senėjimu ir jaunimo migracija. Norint, jog šeimos verslas išliktų, labai svarbu identifikuoti veiksnius, kurie skatintų paveldėtojų norą perimti ūkį.
Brendzel-Skowera et al. (2018)	Autorius atkreipia dėmesį į paveldėjimo planavimo aspektus. Jis pabrėžia, jog labai svarbu iš anksto pasirašyti paveldėjimo dokumentus, tokiu būdu būtų užtikrinamas tęstinumas ir finansinis stabilumas. Autorius teigia, jog norint sumažinti paveldėjimo mokesčius bei sumažinti našta būsimiems paveldėtojams, labai svarbu planuojant turto perdavimą susitvarkyti reikiamus dokumentus.
Izuhara ir Köppe (2019)	Autoriai tyrimuose analizuoja socialinius aspektus, kurie susiję su ūkio paveldėjimu. Paveldėjimo procesas dažniausiai sukelia konfliktus tarp šeimos narių, ypač kai yra daugiau nei vienas paveldėtojas.
Suddaby ir Jaskiewicz (2020)	Autorius teigia, jog žemės ūkio perdavimas iš kartos į kartą padeda išsaugoti kultūrinį paveldą, tradicijas, vertybes ir žinias.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje pateiktus autorius

Source: compiled by the author based on the authors listed in the table

Remiantis skirtingų autorių nuomonėmis (žr. 4 lentelę), ūkio paveldėjimo procese yra svarbūs keli aspektai:

- 1) tinkamai suorganizuotas paveldėjimo procesas padeda užtikrinti ūkio ekonominį tęstinumą, kuris paveldėtojui leidžia efektyviai valdyti ir plėtoti ūkį;
- 2) ūkių paveldėjimas yra pagrindinis šeimos finansinio stabilumo ir vietos bendruomenių išsaugojimo veiksnys;
- 3) ūkio paveldėjimas yra svarbus kultūrinio paveldo išsaugojimui, kadangi yra perduodamos žemdirbystės tradicijos, vertybės ir žinios.

Atlikta literatūros analizė parodė, kad ūkių paveldėjimo tyrimai apima platų spektrą temų, kuriomis domisi įvairios mokslininkų grupės. Šie tyrimai apima:

- ūkio paveldėjimo sampratą ir aiškinimą (Gasson, Errington, 1993; Dumas et al., 1995; Grandits, Heady, 2003; Mishra et al., 2008);
- ūkio paveldėjimo veiksnių tyrimą (Bertoni et al., 2018);
- paveldimų / paveldėtų šeimos ūkių ekonominius rezultatus (Bertoni et al., 2023);
- neigiamą, teigiamą ar neutralų kartos kaitos ekonominį poveikį bei jo mastą (Dudek, Pawłowska, 2022);
- konkrečius istorinius, socialinius ir ekonominius aspektus, kurie lemia ūkininkų verslo tęstinumą (Zagata et al., 2019);
- lyčių ir kartų paveldėjimo aspektus (Sheridan et al., 2021);
- dauguma ūkių paveldėjimo tyrimų domisi jaunųjų ūkininkų sąlygomis (Bika, 2007; Mann, 2007; Calus et al., 2008; Chiswell, 2016).

Remiantis mokslinės literatūros analize, galima daryti prielaidą, kad paveldėjimo tyrimai apima platų spektrą temų ir suteikia įvairios ir naudingos informacijos, kuri susijusi su ūkio paveldėjimo procesu. Šis procesas yra labai mažai analizuojamas Lietuvos mokslinės literatūros šaltiniuose.

Ūkių paveldėjimo ekonominiai ir socialiniai veiksniai

Atlikus literatūros šaltinių analizę pastebėta, kad nepriklausomai nuo ūkio dydžio, paveldėjimą skatina ir stabdo įvairūs veiksniai, kurie gali skirtis, atsižvelgiant į šalies politiką, teisės aktus, kultūrą, bendruomenes ar tradicijas. Dažniausiai tai dvi pagrindinės veiksnių grupės (ekonominiai ir socialiniai), kurios gali stabdyti arba skatinti žemės ūkio paveldėjimą.

5 lentelė. Ekonominiai ir socialiniai ūkio paveldėjimo veiksniai

Table 5. *Economic and social factors of farm inheritance*

Veiksnių grupės <i>Factor groups</i>	Stabdantys veiksniai <i>Inhibiting factors</i>	Skatinantys veiksniai <i>Enabling factors</i>
Ekonominiai	Dideli paveldėjimo mokesčiai (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2023)	Mokestinės lengvatos (Jestl, 2021; VMI, 2024)
	Ūkio išlaikymo ir modernizavimo kaštai (De Janvry, Sadoulet 2019)	Žemės ūkio paskolos ir finansavimas (Kambali, Panakaje, 2022)
	Rinkos ir kainų nepastovumas (Faccia et al., 2021; Van der Ploeg, 2020)	Paramos priemonės (Nacionalinė mokėjimo agentūra prie žemės ūkio ministerijos, 2025)
		Žemės ūkio pelningumas (Hanrahan et al., 2018)
Socialiniai	Šeimos konfliktai (Izuhara, Köppe, 2019)	Šeimos tradicijų tęstinumas (Suddaby, Jaskiewicz, 2020)
	Demografiniai pokyčiai (Conway et al., 2021)	Kaimo bendruomenė (Steiner, Atterton, 2014)
	Socialinė ir ekonominė izoliacija (Europos Parlamentas, 2023)	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal lentelėje pateiktus autorius

Source: compiled by the author based on the authors listed in the table

Egzistuoja ūkio paveldėjimo ekonominiai veiksniai, kurie gali stabdyti ūkio paveldėjimą: dideli paveldėjimo mokesčiai, ūkio išlaikymo ir modernizavimo kaštai, rinkos ir kainų nepastovumas. Visų pirma, mirus ūkio savininkui, paveldėtojas turi vykti pas notarą, sumokėti mokestį už testamento priėmimą ar atsisakymą, kuris gali kisti, priklausomai nuo atliekamų veiksmų skaičiaus ir paveldimo turto vertės. Įvairių veiksmų kainas nustato Teisingumo ministerija, kuriai pritaria vyriausybė (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2023). Būtent dėl šios priežasties, t. y. neturint pakankamai lėšų, dideli paveldėjimų mokesčiai gali stabdyti paveldimo turto priėmimą. Visų antra, kaip teigia A. De Janvry ir E. Sadoulet (2019), tam, kad ūkio veikla būtų našesnė ir ūkis išliktų konkurencingas, labai svarbu investuoti į žemės ūkio techniką bei šiuolaikinę įrangą, o tai reikalauja didelių investavimo kaštų. Galiausiai, pasak J. D. Van der Ploeg (2020), įvairios stichinės nelaimės ir nepastovios produkcijos kainos lemia nepastovias ūkininkų pajamas, kas sukuria finansinį nestabilumą, o būtent šis veiksnys gali apskinti ilgalaikių planų kūrimą ar įrangos modernizavimą. Šios ekonominės ūkininkavimo ir ūkio paveldėjimo ypatybės ūkininkams ir ūkių paveldėtojams kelia finansinius ir organizacinius iššūkius.

Ekonominiai ūkio paveldėjimo veiksniai, kurie gali skatinti ūkio paveldėjimą: mokestinės lengvatos, žemės ūkio paskolos ir finansavimas, paramos priemonės, žemės ūkio sektoriaus pelningumas. Remiantis S. Jestl (2021) požiūriu, Europos šalys turi tam tikrų panašumų, susijusių su mokesčių lengvatomis, tačiau galima pastebėti ir skirtumų, kurie yra susiję su tarifais ir atleidimais nuo mokesčių. Kaip teigia autorius, daugumoje šalių perduodant turtą šeimos nariams yra taikomi mažesni mokesčių tarifai, asmenys gali būti atleisti nuo mokesčių arba jiems taikomos lengvatos. Kaip teigia U. Kambali ir N. Panakaje (2022), valstybinės arba privačios institucijos siūlo lengvatines paskolas, skirtas žemės ūkio veiklai plėtoti ir investicijoms į ūkio modernizavimą. Be to, remiantis Nacionaline mokėjimo agentūra prie Žemės ūkio ministerijos (2025), Europos Sąjunga (ES) teikia įvairias paramos programas, tokias kaip: „Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas“, „Labai smulkių ūkių plėtra“, „Investicijos į žemės ūkio valdas“. Paramos skirtos ūkiams kurti ir modernizuoti. Anot L. Hanrahan ir kt. (2018), ūkio pelningumą skatina efektyvus žemės ūkio technologijų naudojimas, kokybiškas žemės ūkio produktų gamybos ir rinkodaros procesas, stabilios rinkos sąlygos, taip pat valdymo efektyvumas ir investicijos į žmogiškuosius išteklius bei infrastruktūrą. Tai skatina paveldėtojus tęsti žemės ūkio veiklą ir investuoti į ūkius.

Socialiniai veiksniai, kurie gali daryti neigiamą įtaką ūkio paveldėjimui: šeimos konfliktai, demografiniai pokyčiai, socialinė ir ekonominė izoliacija. M. Izuhara ir S. Köppe (2019) teigia, kad šeimos konfliktai dažnai kyla dėl ūkio paveldėjimo (ūkio valdymo ar turto pasidalijimo). Kaip teigia S. F. Conway ir kt. (2021), vyresnio amžiaus ūkininkai susiduria su iššūkiu rasti paveldėtoją, kuris norėtų ir galėtų perimti ūkį. Ši problema kyla dėl įvairių priežasčių. Pavyzdžiui, reikalingos didelės investicijos į ūkio modernizavimą, kadangi vyresnio amžiaus ūkininkai nėra linkę investuoti į šiuolaikiškas ir naujas technologijas, kurios skatintų ūkio našumą. Dar viena priežastis yra susijusi su jaunų asmenų noru migruoti į miestus ar užsienio šalis dėl įvairių paskatų, pradedant nuo aukštojo mokslo ir baigiant geresnėmis darbo ir gyvenimo sąlygomis. Be to, Europos Parlamento pranešime dėl kartų kaitos ES ateities ūkiuose (2023) įvardijamos tokios problemos: silpnas švietimas, galimybė gauti kokybišką darbo vietą, infrastruktūra ir viešasis transportas, sveikatos priežiūra, riboti technologiniai ištekliai, mažos pajamos, mažas kultūrinių ir edukacinių renginių skaičius – dėl šių priežasčių jauni žmonės nenori apsigyventi kaimo gyvenvietėse.

Socialiniai veiksniai, kurie gali skatinti ūkio paveldėjimą, labiausiai susiję su šeimos tradicijų tęstinumu ir kaimo bendruomenės išsaugojimu. Šeimos tradicijų išlaikymas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, skatinančių žemės ūkio paveldėjimą ir išsaugojimą. R. Suddaby ir P. Jaskiewicz (2020) teigia, kad tradicijų ir vertybių perdavimas iš kartos į kartą užtikrina ne tik ūkininkavimo tęstinumą, bet ir bendruomenės stiprumą bei ekonominę gerovę. Autorių straipsnyje galima pastebėti veiksnus, skatinančius ūkio paveldėjimą: bendruomeniškumas, tradicijų perdavimas, ekonominis stabilumas, švietimas ir neformalus mokymas. Anot A. Steiner ir J. Atterton (2014), socialinių ir ekonominių veiksnių įtaka kaimo bendruomenėms yra labai svarbi. Ūkiai kuria papildomas darbo vietas, finansiškai prisideda prie kaimo bendruomenių kultūrinio gyvenimo, dalijasi su vietiniais savo žiniomis ir patirtimi. Visi išvardyti veiksniai padeda užtikrinti, kad žemės ūkio tradicijos būtų išlaikytos ir perduodamos ateities kartoms, tuo pačiu skatinant jaunąją kartą perimti šeimos ūkius ir tęsti ūkininkavimo tradicijas.

Išvados

1. Ūkio paveldėjimo reiškinys yra plačiai analizuojamas moksliniuose literatūros šaltiniuose, kurių analizė atskleidė tai, kad sąvokos „ūkio paveldėjimas“ ir „mažas ūkis“ yra glaudžiai susijusios, kadangi maži ūkiai yra nepajėgūs konkuruoti su didesniais ūkiais ir paveldėjimas tampa lemiamu faktoriumi jų vystymuisi. Šis procesas yra labai svarbus prisidedant prie šalies ekonomikos ir socialinio stabilumo. Ūkio paveldėjimas ne tik garantuoja šeimos verslo tęstinumą, bet ir padeda išlaikyti tradicijas bei stiprina ryšius tarp kartų, kurie yra būtini tiek šeimos gerovei, tiek visos žemės ūkio pramonės klestėjimui. Mažas ūkis – tai nedidelė žemės ūkio veikla, kurioje dažniausiai dirba šeimos nariai arba kaimo vietovės gyventojai, o jų išgaunamas produktas yra skirtas savoms reikmėms arba vietinei prekybai, prisidedančiai prie šalies ekonomikos ir vietos užimtumo.

2. Ūkio paveldėjimo proceso kontekste socialiniai ir ekonominiai veiksniai, susiję su dideliais paveldėjimo mokesčiais, ūkio išlaikymo ir modernizavimo kaštais, rinkos ir kainų nepastovumu, šeimos konfliktais, demografiniais pokyčiais bei socialine ir ekonomine izoliacija, daro neigiamą įtaką ūkio paveldėjimui ir jo tęstinumui. Tačiau mokesstinės lengvatos, žemės ūkio paskolos ir finansavimas, įvairios paramos priemonės, šeimos tradicijų tęstinumas, kaimo vietovės gyventojų bendruomeniškumas – tai būtent tie socialiniai ir ekonominiai aspektai, kurie skatina paveldėtojus tęsti žemės ūkio veiklą ir investuoti į ūkius.

Literatūra

1. Aleknavičius, P., Aleknavičius, A., Juknelienė, D. (2014). Agrarinių teritorijų naudojimo problemos ir jų sprendimas Lietuvoje. *Žemės ūkio mokslai*, 21(2), 78–88. <https://doi.org/10.6001/zemesukiomokslai.v21i2.2902>
2. Berdegú, J. A., & Fuentealba, R. (2011, January). Latin America: The state of smallholders in agriculture. In *IFAD conference on new directions for smallholder agriculture* (Vol. 24, p. 25).
3. Bertoni, D., Cavicchioli, D., & Latruffe, L. (2023). Impact of business transfer on economic performance: the case of Italian family farms. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 48(2), 186-213. <https://doi.org/10.1504/IJESB.2023.128337>
4. Bertoni, D., Cavicchioli, D., & Pretolani, R. (2018). Farm succession at a crossroads: The interaction among farm characteristics, labour market conditions, and gender and birth order effects. *Journal of rural studies*, 61, 73-83. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.06.002>
5. Bika, Z. (2007). The territorial impact of the farmers' early retirement scheme. *Sociologia Ruralis*, 47(3), 246-272. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2007.00436.x>
6. Brendzel-Skowera, K., Dziadkiewicz, M., & Łukasik, K. (2018). Ownership succession planning. Study of agricultural farms in Silesian voivodeship. *Organizacja i Zarządzanie: kwartalnik naukowy*. <https://doi.org/10.29119/1899-6116.2018.42.2>
7. Calus, M., Van Huylenbroeck, G., & Van Lierde, D. (2008). The relationship between farm succession and farm assets on Belgian farms. *Sociologia ruralis*, 48(1), 38-56. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00448.x>
8. Chiswell, H. M. (2016). From generation to generation: changing dimensions of intergenerational farm transfer. *Sociologia Ruralis*, 58(1), 104-125. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00448.x>
9. Conway, S. F., McDonagh, J., Farrell, M., & Kinsella, A. (2021). Going against the grain: Unravelling the habitus of older farmers to help facilitate generational renewal in agriculture. *Sociologia ruralis*, 61(3), 602-622. <https://doi.org/10.1111/soru.12355>
10. Corsi, A. (2009). Family farm succession and specific knowledge in Italy. *Rivista di economia agraria*, 64(1-2), 13-30.
11. Cousins, B. (2010). What is a 'smallholder'? Class-analytic perspectives on small-scale farming and agrarian reform in South Africa. In *Reforming land and resource use in South Africa* (pp. 102-127). Routledge.
12. De Janvry, A., & Sadoulet, E. (2019). Transforming developing country agriculture: Removing adoption constraints and promoting inclusive value chain development.
13. Devendra, C. (1993). Sustainable animal production from small farm systems in South-East Asia (Vol. 106). *Food & Agriculture Organization*
14. Dudek, M., & Pawłowska, A. (2022). Can succession improve the economic situation of family farms in the short term? Evidence from Poland based on panel data. *Land Use Policy*, 112, 105852. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105852>
15. Dumas, C., Dupuis, J. P., Richer, F., & St-Cyr, L. (1995). Factors that influence the next generation's decision to take over the family farm. *Family Business Review*, 8(2), 99-120. <https://doi.org/10.1111/j.1741-6248.1995.00099.x>
16. Europos parlamentas. 2023m. Pranešimas dėl kartų kaitos ES ateities ūkiuose. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0283_LT.html (žiūrėta 2024-05-12)
17. Faccia, D., Parker, M., & Stracca, L. (2021). Feeling the heat: extreme temperatures and price stability. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3981219>
18. Gasson, R., & Errington, A. J. (1993). *The farm family business* (pp. vii+-290pp).
19. Grandits, H. (2003). *Distinct inheritances: property, family and community in a changing Europe* (Vol. 2). LIT Verlag Münster.

19. Hanrahan, L., McHugh, N., Hennessy, T., Moran, B., Kearney, R., Wallace, M., & Shalloo, L. (2018). Factors associated with profitability in pasture-based systems of milk production. *Journal of dairy science*, 101(6), 5474-5485. <https://doi.org/10.3168/jds.2017-13223>
20. Hazell, P. B., Poulton, C., Wiggins, S., & Dorward, A. (2007). *The future of small farms for poverty reduction and growth* (Vol. 42). Intl Food Policy Res Inst.
21. Howard, W., Taylor, J., & Owen, L. (1997). Intergenerational Transfer of Family Farm Businesses.
22. Hubbard, C. (2009). Small farms in the EU: How small is small?. Prieiga per internetą [10.22004/ag.econ.52852](https://doi.org/10.22004/ag.econ.52852)
23. Yigezu, Y. A., Mugeru, A., El-Shater, T., Aw-Hassan, A., Piggan, C., Haddad, A., ... & Loss, S. (2018). Enhancing adoption of agricultural technologies requiring high initial investment among smallholders. *Technological Forecasting and Social Change*, 134, 199-206. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2018.06.006>
24. Izuhara, M., & Köppe, S. (2019). Inheritance and family conflicts: exploring asset transfers shaping intergenerational relations. *Families, Relationships and Societies*, 8(1), 53-72. <https://doi.org/10.1332/204674317X14908575604683>
25. Jestl, S. (2021). Inheritance tax regimes: a comparison. *Public Sector Economics*, 45(3), 363-385. <https://doi.org/10.3326/pse.45.3.3>
26. Kagan, J., (2024). Last Will and Testament: Definition, Types, and How to Write One. Prieiga per internetą <https://www.investopedia.com/terms/l/last-will-and-testament.asp> (žiūrėta 2025-02-18)
27. Kambali, U., & Panakaje, N. (2022). A Review on Access to Agriculture Finance by Farmers and its Impact on their Income. Available at SSRN 4104741.
28. Depo, K., Rabier, F., Huyghebaert, B., Szparaga, A., & Kocira, S. (2020). The impact of economic size of farms on their material and energy expenditure. *Agricultural Engineering*, 24.
29. Leonard, B., Kinsella, A., O'Donoghue, C., Farrell, M., & Mahon, M. (2017). Policy drivers of farm succession and inheritance. *Land use policy*, 61, 147-159. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.09.006>
30. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 2024m. Įsigaliojo nauji notarinių veiksmų įkainiai. Prieiga per internetą: <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/isigaliojo-nauji-notariniu-veiksmu-ikainiai/> (žiūrėta 2024-05-13)
31. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija. 2016 m. Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 metų programos galutinis (ex-post) vertinimas. Prieiga per internetą: <https://byt.lt/pSQpI> (žiūrėta 2024-05-13)
32. Lowder, S. K., Skoet, J., & Raney, T. (2016). The number, size, and distribution of farms, smallholder farms, and family farms worldwide. *World development*, 87, 16-29. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.10.041>
33. Lursinsap, S., Sirisunyaluck, R., Sreshthaputra, S., & Chalermphol, J. (2023). Factors Influencing the Chance of Inheriting the Family Farming Career among Heirs in the Upper Northern Region of Thailand in the Crisis of Farming Labor Decline. *Sustainability*, 15(2), 1709. <https://doi.org/10.3390/su15021709>
34. Mann, S. (2007). Tracing the process of becoming a farm successor on Swiss family farms. *Agriculture and Human Values*, 24(4), 435-443. <https://doi.org/10.1007/s10460-007-9087-8>
35. Mishra, A. K., & El-Osta, H. S. (2008). Effect of agricultural policy on succession decisions of farm households. *Review of Economics of the Household*, 6, 285-307. <https://doi.org/10.1007/s11150-008-9032-7>
36. Ogundiran, T. J., Adebayo, S. A., & Ogunlade, I. (2021). Perception of inter-generational farm transfer among cocoa farmers in South-west, Nigeria.
37. Nacionalinė mokėjimo agentūra prie žemės ūkio ministerijos (2025) Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 metų strateginis planas. Prieiga per internetą: <https://www.paramakaimui.lt/index.php/parama/12?tab=1> (žiūrėta 2025-03-01)
38. Pelucha, M., Kveton, V., & Safr, K. (2017). Theory and reality of the EU's rural development policy application in the context of territorial cohesion perspective - The case of the Czech Republic in the longterm period of 2004–2013. *Land Use Policy*, 62, 13–28. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.11.036>
39. Pinto-Correia, T., Rivera, M., Guarín, A., Grivins, M., Tisenkopfs, T., & Hernández, P. A. (2021). Unseen food: the importance of extra-market small farm's production for rural households in Europe. *Global Food Security*, 30, 100563. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2021.100563>
40. Plana-Farran, M., & Gallizo, J. L. (2021). The survival of family farms: Socioemotional wealth (SEW) and factors affecting intention to continue the business. *Agriculture*, 11(6), 520. <https://doi.org/10.3390/agriculture11060520>
41. Rigg, J., Phongsiri, M., Promphakping, B., Salamanca, A., & Sripun, M. (2020). Who will tend the farm? Interrogating the ageing Asian farmer. *The Journal of Peasant Studies*, 47(2), 306-325. <https://doi.org/10.1080/03066150.2019.1572605>
42. Sheridan, A., Newsome, L., Howard, T., Lawson, A., & Saunders, S. (2021). Intergenerational farm succession: How does gender fit?. *Land use policy*, 109, 105612. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105612>
43. Snyder H. 2019 .Literature review as a research methodology: An overview deopand guidelines. *Journal of business research*.Vol. 104,p.333–339 <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.07.039>
44. Steiner, A., & Atterton, J. (2014). The contribution of rural businesses to community resilience. *Local Economy*, 29(3), 228-244. <https://doi.org/10.1177/0269094214528853>
45. Stepień, S., & Maican, S. (2020). Small farms in the paradigm of sustainable development. *Case studies of selected Central and Eastern European countries*. Toruń: Marszałek Publishing House.
46. Strojny, J. (2020). Small farms in the area structure of agricultural holdings of the European Union countries. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 19(1), 61-70.

47. Suddaby, R., & Jaskiewicz, P. (2020). Managing traditions: A critical capability for family business success. *Family Business Review*, 33(3), 234-243. <https://doi.org/10.1177/0894486520942611>
48. Valstybinė mokesčių inspekcija. 2024m. Paveldimo turto mokestis. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/evmi/paveldimo-turto-mokestis> (žiūrėta 2024-05-16)
49. Van der Ploeg, J. D. (2020). Farmers' upheaval, climate crisis and populism. *The Journal of Peasant Studies*, 47(3), 589-605. <https://doi.org/10.1080/03066150.2020.1725490>
50. Vitunskiene, V., Drozd J., Bendoraityte A., Sapa, A. (2020). Small farms in Lithuania. In *Small farms in the paradigm of sustainable development. In Case studies of selected Central and Eastern European countries*.
51. World Bank Group. 2022 m. Agriculture and food. Prieiga per internetą: <https://bbf.lt/uqveB> (žiūrėta 2024-04-21)
52. Zagata, L., Lošťák, M., & Swain, N. (2019). Family farm succession of the first post-socialist generation in the Czech Republic. *Eastern European Countryside*, 25(1), 9-35. <https://doi.org/10.12775/eec.2019.001>

THE ECONOMIC AND SOCIAL FACTORS OF THE INHERITANCE OF SMALL FARMS

Abstract

Farm inheritance is a complex process determined by a number of economic, social and demographic factors. Since ancient times, agriculture has been passed down from generation to generation, but in the last decade, the trend has shown a decreasing interest in farming among young people. The aim of this study is to identify the economic and social factors of small farm inheritance. This study is based on a systematic analysis of scientific literature sources. 52 sources were used that examine the concept and processes of farm inheritance, economic and social factors that promote or hinder farm inheritance. Based on the analysis of scientific literature, the following factors hindering farm inheritance were identified: difficult working conditions in agriculture, lack of technological knowledge, urbanization, etc. Factors that promote farm inheritance were also identified, such as: state and European Union support, introduction of modern technologies, etc. The results of this study allow for a more detailed understanding of the challenges of small farm inheritance and appropriate solutions that could contribute to the development of the agricultural sector.

Keywords: farm inheritance, small farm, economic factors of farm inheritance, social factors of farm inheritance.